

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Kohti rasisminvastaista pedagogiikkaa

Aminkeng Atabong, Alemanji

2021

Aminkeng Atabong, A 2021, Kohti rasisminvastaista pedagogiikkaa. julkaisussa S Keskinen, M Seikkula & F Mkwesha (toim), Rasismi, valta ja vastarinta : Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Gaudeamus, Helsinki , Sivut 205-220. <
<https://kauppa.gaudeamus.fi/sivu/tuote/rasismi-valta-ja-vastarinta/2769521> >

<http://hdl.handle.net/10138/340362>

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

KOHTI RASISMINVASTAISTA PEDAGOGIIKKA

Aminkeng A. Alemanji

Suomi tunnetaan maailmanlaajuisesti hyvistä PISA-tuloksistaan, erinomaisesta koulutusjärjestelmästäan sekä tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen perustuvasta hyvinvointijärjestelmästäan. Useimmat suomalaiset myös pitävät näitä asioita totena. Sen sijaan useimmille ei-valkoisille Suomessa asuville ihmisille todellisuus näyttäytyy hyvin toisenlaisena. Euroopan unionin perusoikeusviraston vuotta 2017 koskevan raportin¹ mukaan mustat ihmiset ovat vaikeassa asemassa Suomessa. Raportissa todetaan, että vertailtaessa kaikkia EU-maita Luxemburgia lukuun ottamatta Saharan eteläpuolisesta Afrikasta tulevat ihmiset kokevat eniten rasismia Suomessa.² Myös vuoden 2018 raportin mukaan mustien ihmisten tilanne Suomessa on vaikea.³ Tätä asiaa ovat Suomessa nostaneet esiin myös mustat taiteilijat (esimerkiksi Musta Barbaari ja PastoriPike), aktivistit ja bloggaajat (esimerkiksi Ruskeat Tytöt ja Migrant Tales) sekä poliitikot (esimerkiksi Abdirahim Hussein ja Jani Toivola). Onkin ironista, että vuonna 2018 ja 2019 Suomi oli maailman onnellisin maa tutkimuksessa, jossa kysyttiin kansalaisten omia kokemuksia onnellisuudestaan.⁴

Tällaiset tiedot antavat aiheita tarkastella rasistista dynamiikkaa, jossa vastakkain asettuvat ”me” ja ”he” ja joka tuottaa

onnellisuutta ja kärsimystä näissä vastakkaisissa ryhmissä. On muistettava, että nämä ryhmät eivät ole staattisia ja toisaalta, että luokittelu ”meihin” ja ”heihin” on yhteiskunnassa valtaa pitävän ryhmän määrittämää ja ylläpitämää. Jotta voidaan ymmärtää ristiriitaa vastakkaisten kokemusten välillä, on myös muistettava, että rasismiin liittyvät kysymykset ovat monimutkaisia ja monitahoisia. Rasismi ilmenee monin eri tavoin, mutta pohjimmiltaan kysymys on tietyn ryhmän etua palvelevasta vallankäytöstä, joka tulee esille politiikassa, historiassa, käytännöissä ja ajatustavoissa heikentäen yhden rodullisen ryhmän asemaa ja ottaen siltä ja antaen toiselle. On tärkeää ymmärtää rasismin monimutkaisuutta ja monitahoisuutta, mutta ymmärrys ei itsessään vielä saa aikaan muutosta. Muutos voi tapahtua vain rasisminvastaisen toiminnan avulla. Muuttamalla opetuksen ja koulutuksen politiikkaa ja käytäntöjä voidaan pyrkiä kohti rasisminvastaista yhteiskuntaa.

Suomessa rasismista on tulossa sana, jonka käyttöä ihmiset karttavat. Jotkut pitävät rasismin käsitettä vanhanaikaisena ja erimielisyyksiä aiheuttavana. Rasismin ajatellaan olevan osa ääri-oikeiston agenda, joka edustaa suomalaisen yhteiskunnan marginaalia.⁵ Tämänkaltainen ajattelutapa, jossa rasismin katsotaan olevan yhteiskunnan marginaalien ongelma, pitää yllä yhteiskuntaa, jossa rasismista ei mielellään puhuta, vaikka rasistiset käytännöt ja ajatusmallit ovat edelleen vallalla. Ne ilmenevät myös suomalaisissa kouluissa, sillä koulut ovat osa yhteiskuntaa ja heijastavat sen rakenteita. Rasismin vuoksi etenkin ei-valkoisiksi rodullistetut lapset saattavat kohdata vaikeita tilanteita Suomessa ja suomalaisissa kouluissa.⁶ He eivät useinkaan itse osaa ilmaista koulussa ja sen ulkopuolella kokemaansa rasismia, ja se jää esimerkiksi koulun henkilökunnalta huomaamatta. Ei-valkoisiksi rodullistetuille oppilaille suomalainen koulu ei vastaa siitä kerrottua maailmanlaajuista menestystarinaa. Vaikka oppilaat istuvat samassa luokassa, yksistä koulutetaan lääkäreitä, lakimiehiä ja professoreita ja toisista taas siivoojia, bussikuskeja, hoitajia ja muita matalalopkkaaisia työntekijöitä. Tällaisia rasistisia rakenteita uusinnetaan monin eri tavoin. Yksi esimerkki on sellaisen

opettajankoulutuksen ylläpitäminen, joka tuottaa ”valkoisia”, ”ei-rasistisia” ja ongelmia sivusta katsovia opettajia. Tämänkaltaisessa koulutuksessa ei tarjota suomalaisille opettajille riittävästi tietoa ja harjoitusta rasismin kohtaamiseen, mutta samaan aikaan opettajia syytetään siitä, etteivät he onnistu kitkemään rasismia kouluista riittävässä määrin.

Rasismi on monimutkainen ongelma, eikä nykyinen suomalainen opettajankoulutus kykene vastaamaan rasisminvastaiseen opetukseen liittyviin haasteisiin.⁷ Yksi syy on se, että vaikka rasismi ei ole uusi ilmiö Suomessa, rasismin kiistäminen ja rasisminvastaisuuden vastustaminen on edelleen yleistä,⁸ mikä vaikeuttaa muutosten aikaansaamista. Suomessa rasismia kiistetään makrotasolla, millä tarkoitan rasismiin puuttuvan politiikan riittämättömyyttä. Rasismin kiistämistä esiintyy myös mikrotasolla, jolla viitataan rasismin kiistämiseen yksilötasolla. Tämä voi näkyä ajatuksina suomalaisten poikkeuksellisuudesta heidän erityisen historiansa takia. Rasismin kiistäminen voi myös perustua valkoiselle ylivallalle eli uskomuksille valkoisten ihmisten ja heidän kulttuurinsa paremmuudesta verrattuna ei-valkoisiin ryhmiin ja näiden aikaansaannoksiin.⁹

MITÄ ON RASISMINVASTAISUUS?

Rasisminvastaisuus on poliittinen diskurssi, joka merkitsee sitoutumista rasismin vastustamiseen ajattelussa ja toiminnassa yhteiskunnan kaikilla tasolla. Poliittisena diskurssina rasisminvastaisuus perustuu ajatteluun, joka purkaa olemuksellista käsitystä rodusta. Siinä kyseenalaistetaan käsitys, jonka mukaan rotu on luonnollinen, biologisiin eroihin perustuva sosiaalinen hierarkia. Rasisminvastaisuudessa kyseenalaistetaan historiallisesti rakentuneita rasistisia valtarakenteita, jotka vievät valtaa ja etuoikeuksia yksiltä ja antavat niitä toisille sekä palvelevat vallassa olevien etua. Rasismi on vaikeasti käsiteltävä aihe, josta voi olla hankala saada otetta, mutta joka kuitenkin varjostaa elämäämme monin

tavoin.¹⁰ Rasismissa on kysymys syrjinnän ja ennakkoluulojen prosesseista, joiden perustana ovat erot ihonvärissä ja muissa siihen liittyvissä kehollisten ja kulttuuristen piirteiden kaltaisissa ominaisuuksissa sekä muissa niiden kanssa risteävissä tekijöissä.¹¹ Nämä risteävät erot ovat esimerkiksi sukupuoli, ikä, seksuaalisuus ja uskonto. Rasismi on sekä rasistisen ajatuksen tuote että sen ilmaus. Rasistinen ajatus on mikä tahansa ajatus, jonka mukaan jokin rodullinen ryhmä on jollakin perusteella ylempi- tai alempiarvoinen toiseen rodulliseen ryhmään nähden.¹² Tällaiset ajattelumallit eivät ole synnynnäisiä, vaan ne opitaan. Sen vuoksi rasisminvastaisella opetuksella ja oppimisella on keskeinen sija rasisminvastaisessa työssä.

Rasisminvastaisessa opetuksessa olennaista on itsekriittisyys ja itsereflektio, sillä muiden kritisoiminen on aina helpompaa kuin itsensä tarkasteleminen kriittisesti. Rasisminvastaisen opetuksen tavoitteena on rasismia purkavan opetuksen kehittäminen. Siinä arvioidaan opetukseen liittyviä käytäntöjä ja politiikkaa sekä kyseenalaistetaan rasistisia rakenteita ja ajatusmalleja. Rasistisilla rakenteilla tarkoitetaan esimerkiksi politiikkaa, lainsäädäntöä ja opetussuunnitelman perusteita, joilla joko tuotetaan rodullista epäoikeudenmukaisuutta eri ryhmien välille tai ei onnistuta purkamaan sitä. Sellainen politiikka, joka ei tuota rodullista yhdenvertaisuutta, luo rodullista epäoikeudenmukaisuutta.¹³ Rodullisella epäoikeudenmukaisuudella viitataan siihen, että eri tavoin rodullistetut ryhmät eivät ole keskenään tasa-arvoisessa asemassa.¹⁴ Viime kädessä rasisminvastaisen toiminnan ja opetuksen tavoitteena on aina rodullisen yhdenvertaisuuden tuottaminen. Sitä voidaan toteuttaa ottamalla käyttöön pedagogiikkaa, menetelmiä ja opetussuunnitelmia, jotka edistävät rodullista yhdenvertaisuutta kouluissa ja niiden ulkopuolella.

On kuitenkin tarpeen pitää mielessä, että koulutuksen avulla myös uusinnetaan rasistisia ajattelutapoja, kuten ajatuksia rodullisesta epätasa-arvosta.¹⁵ Lisäksi institutionalisoidun kouluopetuksen leviäminen on historiallisesti ollut osa imperialistisia ja kolonialistisia projekteja sekä niihin kytkeytyvää kapitalistista

järjestystä. Siten kouluopetuksen nykymuotoa ei voida erottaa tuosta valtarakenteesta. Toki kolonisaation kohteena olleet kulttuuritkin ovat vaikuttaneet kouluopetuksen käytäntöihin ja sisältöihin, mutta ensisijaisesti kouluopetuksessa on uusinnettu koloniaaleja valtasuhteita.¹⁶

Tuntemamme koulujärjestelmä perustuu historiallisesti rakentuneisiin rasistisiin ja kolonialistisiin ajattelutapoihin,¹⁷ ja rasisminvastaista opetusta toteutettaessa onkin tärkeää tunnistaa tällaiset vallitsevat rakenteet ja pyrkiä muuttamaan järjestelmää sen sisältä käsin. Esimerkiksi filosofi Molefi Kete Asante on todennut, että opetussuunnitelmia ei pitäisi koskaan pitää muuttumattomina. Mitään instituutiota ei tule hänen mukaansa pitää pysyvänä pelkän olemassaolonsa perusteella, vaan on ponnisteltava, jotta ajattelu olisi elävää. Näin instituutioissamme voidaan hyödyntää tekstejä (kirjallisia tai nauhoitettuja), jotka perustuvat parhaaseen mahdolliseen moraaliseen, yhteiskunnalliseen ja tieteelliseen ajatteluun. Kaikkia ajatuksia olisi hänen mukaansa tarkasteltava kriittisesti.¹⁸ Tämä edellyttää sitä, että tarkastelemme kriittisesti tapaamme katsoa maailmaa. Meidän on myös tarkasteltava kriittisesti rasistia ajattelutapoja, jotka määrittävät päivittäistä kanssakäymistämme ja aaterakennelmiämme. Kouluopetuksen tapauksessa se tarkoittaa sellaisen tiedon luomista, joka saattaa olla epämurkavaa niin opettajille ja kasvattajille kuin oppilaillekin ja jossa painotetaan ennen kaikkea oikeudenmukaisuutta, ei näennäistä tasa-arvoa.

Rasisminvastaisuus voidaan määritellä sekä pedagogiseksi diskurssiksi että akateemiseksi ja poliittiseksi käytännöksi.¹⁹ Diskurssin käsitteellä on tärkeä merkitys rasisminvastaisen pedagogiikan teoriassa.²⁰ Voidaan ajatella, että olemme sosiaalisten suhteiden ja tieto- ja uskomusjärjestelmien muokkaamia sosiaalisia subjekteja. Tässä tärkeässä asemassa on poliittinen ja ideologinen diskurssi, joka muokkaa olemistamme ja maailmaa ympärillämme. Poliittisena käytäntönä diskurssi luo, pitää yllä ja muuttaa valtasuhteita. Vakiintuneet kielenkäytön tavat eli diskursiiviset käytännöt luonnollistavat ja pitävät yllä ihmisten ja ryhmien välisiä

erotteluja, mutta diskursiivisten käytäntöjen avulla valtasuhteita muotoilevia merkityksiä voidaan myös muuttaa.²¹ Yhteiskuntaa ymmärtääkseen on ymmärrettävä sitä, miten diskurssit ilmenevät yhteiskunnassa. Esimerkiksi on olennaista ymmärtää rasistisen diskurssin (rasististen puhetapojen) ilmenemistapoja Suomessa, jotta voidaan luoda rasisminvastaista diskurssia (rasisminvastaisia puhetapoja).²² Siten rasisminvastaisessa pedagogiikassa on tärkeää ymmärtää sitä, minkälaisia mahdollisuuksia sekä valta-asemien uusintamiseen että niiden haastamiseen sisältyy yhteiskunnallisia eriarvoisuuksia koskevaan keskusteluun.²³

Rasisminvastaista pedagogiikkaa kehittävien ja toteuttavien ihmisten on tärkeätä käsitellä rasismia ja osallistua rasisminvastaisuutta korostavan diskurssin tuottamiseen. Rasismia ei voida poistaa yhteiskunnasta, jos tällaista diskurssia vältellään sen vuoksi, että se on raskas tai joillekin ihmisille arka aihe.²⁴ Kouluissa opettajien on tutustuttava oppilaitaan ajattelutapoihin, joiden avulla nämä voivat tarkastella omaa osallisuuttaan rasistisen järjestyksen tuottamisessa. Monipuolisen tutkimustiedon hyödyntämisen ohella opettajien on myös tärkeää kuunnella oppilaitaan ja keskustella heidän kanssaan,²⁵ kun pyritään murtamaan valtarakenteita koulussa ja sen ulkopuolella. Käytännössä rasisminvastainen pedagogiikka lähtee koulussa siitä, että opettajat ja oppilaat pohtivat omia asenteitaan, ajatteluaan ja toimintaansa ja opettelevat avoimin mielin vallitsevien rakenteiden, normien ja ideologioiden kyseenalaistamista rasisminvastaisesta näkökulmasta. Opettajien on myös luotava oppimisympäristö, joka tukee oppilaiden voimaantumista ja kuulluksi tulemistä.

Seuraavaksi esittelen kaksi esimerkkiä rasisminvastaisen pedagogiikan soveltamisesta suomalaisissa kouluissa. Kuvaamieni esimerkkien tarkoituksena on rohkaista suomalaisia opettajia tutustumaan rasisminvastaiseen pedagogiikkaan ja kokeilemaan sitä.

ESIMERKKI 1: TOISEUTTAMINEN

YK:n päivänä juhlitaan Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan voimaan astumista, joka toteutui 24.10.1945. Samalla muistetaan sitä, että kansakunnat ympäri maailman yhdistivät voimansa ehkäistäkseen uuden kriisin syntymisen toisen maailmansodan jälkeen. Myös monissa suomalaisissa kouluissa vietetään YK:n päivää vuosittain. Sen tavoitteena on vaalia ajatusta kansallisten identiteettien monimuotoisuudesta. Eri kouluissa Suomessa päivää vietetään eri tavoin. Yleensä YK:n päivän vieton jälkeen etenkin päiväkotien ja alakoulujen seinillä on koululaisten tekemiä töitä. Monissa kouluissa juhlan symbolina käytetään eri maiden lippuja. Oppilaat saavat suunnitella sen maan lipun, josta ”ovat kotoisin”. Ulkopuoliset näkevät lopullisen tuotoksen eli lipun, mutta lippujen luomista ohjaava ajatustapa jää yleensä näkymättömiin ja kuulumattomiin. Tätä erilaisuuden, monimuotoisuuden, yhtenäisyyden ja monikulttuurisuuden diskurssia ohjaavat yleensä opettajat, joilla ei juuri ole koulutusta tai kokemusta kriittisen monikulttuurisen oppimisen kysymyksistä.²⁶ Lippujen tekeminen ja tiettyjen lippujen antaminen tietyille lapsille voi toimia lähtökohtana toiseuttamiselle. Jotkut opettajat esimerkiksi määräävät tietyille lapsille sopivaksi katsomansa liput. Toiset eivät ymmärrä käydä kunnollista keskustelua lipun valinnasta ja sen rodullistavista vaikutuksista sellaisten lasten kanssa, joilla on kaksoiskansalaisuus tai monimuotoinen etninen tai kansallinen tausta.

Eri maiden lippujen avulla luodaan kuvaa koulujen monimuotoisuudesta. Mitä useamman maan lippuja koulussa asetetaan näytteille, sitä monimuotoisempi koulun uskotaan olevan. Lippujen lisäksi näytteille asetetaan usein myös kuvia eri vähemmistöihin kuuluvista henkilökunnan jäsenistä tai oppilaista, millä myös luodaan kuvaa koulun monimuotoisuudesta. Tällainen monimuotoisuuden ”esittäminen” luo virheellisen käsityksen monimuotoisuudesta. Brittiläisaustralialainen feminististä teoriaa, queer-teoriaa, kriittisen rodun tutkimusta ja postkoloniaalia

tutkimusta yhdistävä tutkija Sara Ahmed kutsuisi tätä näennäismonimuotoisuudeksi (*wallpaper diversity*).²⁷ Suomessa instituutiot pyrkivät usein näyttämään monimuotoisilta sen sijaan, että pyrkisivät olemaan monimuotoisia. Näennäismonimuotoisuudesta on instituutioille hyötyä, sillä se saa ne näyttämään hyvältä kontekstissa, jossa ”monikulttuurisuus on monimuotoisuutta” ja kansainvälistyminen tärkeää. Rasisminvastaisesta näkökulmasta tarkasteltuna monimuotoisuus kuitenkin tarkoittaa sitä, että eri rodullisia ryhmiä edustavat ihmiset toimivat toistensa kanssa rasisminvastaisen ajattelun pohjalta.

Kouluissa käytettävät eri maiden liput ovat poliittisia symboleja. Kun kasvattajat pohtivat lippujen käyttöä YK:n päivän tai muun tilaisuuden yhteydessä, heidän tulisi pohtia seuraavia kysymyksiä omien päämääriensä selventämiseksi:

- Kuka päättää siitä, minkä lipun tai mitä lippuja lapset saavat valita?
- Käydäänkö oppilaiden kanssa kunnollista keskustelua kansallisuudesta, kaksoiskansalaisuudesta, etnisyydestä ja rodusta ennen lippujen tekemistä?
- Keskustelevatko opettajat vanhempien kanssa heidän kansallisuuksistaan ja etnisestä identiteetistään?
- Ottavatko opettajat huomioon sen, minkä lipun lapset itse haluaisivat ottaa tai minkä lipun vanhemmat haluaisivat lapsensa ottavan?

Tässä yhteydessä yksi tärkeimmistä kysymyksistä on: ketkä lapset saavat Suomen lipun? Vastaus on yksiselitteinen: *valkoiset lapset*.

Käytäntönä voi olla se, että lapset saavat vanhempiensa kansallista perintöä edustavan lipun. Tällaisissa tapauksissa on paikallaan kysyä: mihin saakka tämä perintö jatkuu? Onko se merkityksellinen asia yhdelle sukupolvelle? Kahdelle sukupolvelle? Kolmelle sukupolvelle? Ja kuka päättää asiasta? On tärkeää muistaa, että varhaiskasvatuksessa tai alakoulussa oleva lapsi on ikävaiheessa, joka on tärkeä identiteetin muodostumisen ja minäkuvan kannalta etenkin sellaisten ei-valkoisten lasten

tapauksessa, jotka elävät ympäristössä, jossa valkoiset ovat valta-asemassa.²⁸

Omien havaintojeni perusteella myös Suomen kansalaisuuden saaneiden vanhempien lapset kohtaavat tällaista toiseuttamista, jos he eivät ole valkoisen suomalaisen stereotypian mukaisia. Valkoisuudella tarkoitetaan ”valkoiisiin ihmisiin”, ”kulttuuriin” ja arvoihin liittyviä etuoikeuksia, jotka ovat järjestelmällisiä, itsesäänselvyydessään näkymättömiä ja historiallisesti muotoutuneita. Valkoisuus näyttäytyy normaalina ja neutraalina, ja sitä pidetään mittapuuna, jonka mukaan kaikkea muuta arvioidaan.²⁹ Suomessa valkoisuus ja suomalaisuus kytkeytyvät läheisesti toisiinsa, ja usein niitä käytetään toistensa synonyymeinä.³⁰ Suomalaisuus tarkoittaa valkoisuutta, vaikka valkoisuus ei välttämättä tarkoita suomalaisuutta. Lapset, joiden toinen vanhempi on valkoinen suomalainen ja toinen ei-suomalainen, saavat usein lipun, joka edustaa heidän ei-suomalaisen vanhempansa kansallisuutta. Tämä ei kuitenkaan vähennä kyseisen käytännön valkoisuutta ja toiseuttavaa vaikutusta. Se vain korostaa sitä, että suomalaisia ovat he, joilla on kaksi valkoista suomalaista vanhempaa.

Askelia eteenpäin

Jos kouluissa halutaan viettää YK:n päivää eri maiden lippuja askartelemalla, olisi pohdittava edellä kuvattuja kysymyksiä. Jos opettajat määräävät liput oppilaille kansallisuuden perusteella, ne on määrättävä oikein. Jos perusteena käytetään vanhempien kansallisuutta, vanhemmat olisi otettava mukaan suunnitteluun. Opettajien on ymmärrettävä, että monimuotoisuutta symboloivat asiat (tässä esimerkkinä käytettiin lippuja, mutta vastaavia symboleja voivat olla myös ”syrjinnästä vapaa alue” -merkit tai valokuvat kuuluisista mustista merkkihenkilöistä) eivät itsessään poista syrjintään ja rasismiin liittyviä ongelmia. Niiden läsnäolo sinänsä ei tarkoita, että rodulliseen yhdenvertaisuuteen liittyviin ongelmiin puututaan. Jos niihin ei kiinnitetä enempää huomiota,

ne voivat hyvinkin tuottaa juuri niitä asioita, joita on tarkoitus vastustaa. ”Syrjinnästä vapaa alue” -merkki ei sinänsä tarkoita, että syrjintään puututaan merkityllä alueella, eikä se poista syrjintää alueelta. Mustia merkkihenkilöitä esittävät kuvat saattavat viestittää, että mustat ovat ihmisiä vain silloin, kun he pääsevät länsimaisiin historiankirjoihin. Yhteiskunta, jonka *tintamareski*³² (kuvioitu levy, johon on tehty reikiä ihmisten kasvoja varten) on yksinomaan valkoinen, viestittää selvästi ei-valkoisille lapsille, että he ovat ”väärässä paikassa” yhteiskunnassa, jossa valkoiset ovat valta-asemassa.

ESIMERKKI 2: RASISMINVASTAISTEN MENETELMIEN SOVELTAMINEN ERI OPPIAINEISSA

Opettajat voivat perustaa pedagogiikkansa rasisminvastaisiin menetelmiin. Seuraavaksi kuvaan muutamia esimerkkejä, joiden avulla eri oppiaineiden opettajat voivat käyttää rasisminvastaisia menetelmiä opetuksessaan.

Maantiedossa opettajat voivat soveltaa rasisminvastaista maantieteellistä viitekehystä opetuksessaan. Rasisminvastainen maantiede tarkoittaa rasismiin ja koloniaalisuuteen liittyvien hierarkioiden kyseenalaistamista maantieteen parissa: maailmaa tarkastellaan yhä pitkälti valkoisten eurooppalaisten tulkintojen mukaisesti. Kysymys on siitä, että myös maantieteen parissa tehtyjä luokitteluja havainnoidaan suhteessa kolonialismin historiaan ja samalla tunnustetaan kolonisaation kohteeksi joutuneiden ihmisten näkökulmat ja tieto.³² Olisi myös tärkeää luoda yhteyksiä talous-, kulttuuri-, kaupunki-, yhteiskunta- ja poliittisen maantieteen näkökulmien välille.³³ Geopolitiikkaa opettaessaan maantiedonopettajat voivat tarkastella kriittisesti ja rasisminvastaisesti valtioiden rajojen luomista ja ylläpitämistä sekä kiinnittää huomiota rasismiin, maahanmuuttopolitiikan ja rajapolitiikan näkökulmiin.³⁴ Esimerkiksi monia maantieteellisiä muodostelmia, kuten jokia, järviä, vesiputouksia, vuoria,

maita ja maanosia, pidetään eurooppalaisten löytäminä. Opetuksessa tätä voidaan tarkastella yhtenä esimerkkinä tiedon tuottamisesta, jolla rakennetaan kuvaa länsimaiden ylivertauudesta. Oppitunneilla voidaan myös käydä kriittistä keskustelua köyhyyden ja rasismien yhteydestä sekä kehitysavusta. Apu voidaan nähdä valtarakenteeksi, jonka avulla hallitaan ”köyhiä” rodullistettuja väestöjä. Myös köyhyyden määritelmää on tarpeen tarkastella rasisminvastaisessa kehityksessä. Voidaan esimerkiksi kysyä: Kuka määrittelee, mikä on köyhyyttä ja miksi? Millä tavoin köyhyyden maantieteellinen sijoittuminen vaikuttaa myötätuntoomme eri tavoin rodullistettuja ryhmiä kohtaan ja rodullisiin valtarakenteisiin? Miksi mustuus ja köyhyys ovat synonyymejä? Opettajat voivat myös tarkastella kriittisesti rotuun liittyvien ideologioiden sekä imperialismin ja kolonialismin liittyvän maantieteen yhteyksiä.³⁵ Opettajien olisi lisäksi kiinnitettävä kriittistä huomiota käsitteisiin. ”Kehittyneiden” ja ”kehittyvien” maiden sekä ensimmäisen ja kolmannen maailman kaltaiset käsitteet uusintavat ideologiaa alempi- ja ylempiarvoisista roduista ja siten myös pitävät yllä rodullista epäoikeudenmukaisuutta.

Historialla viitataan sekä oppiaineeseen että ajatteluprosessiin. Tähän ajatteluprosessiin sisältyy kysymysten esittämistä, aineiston keräämistä ja jäsentämistä, kuvausten ja kertomusten kirjoittamista sekä muiden kirjoittamien kuvausten ja kertomusten kriittistä arviointia. Historia ei ole vain menneen tutkimista, jonka tarkoituksena on ymmärtää yhteiskuntien kehityksessä vaikuttavia syysuhteita ja niiden merkitystä ja dynamiikkaa. Historiassa on kysymys siitä, keitä, mitä, miksi, missä ja millä tavoin me olemme tällä hetkellä. Olemme historian tuotetta, ja tulevaisuudessa meidän olemisemme on historiaa. Opettajat saattavat usein kokea historian opettamisen haastavaksi oppiaineen abstraktin luonteen vuoksi.³⁶ Historiaa, kuten muitakin aineita, voidaan kuitenkin opettaa rasisminvastaisesta näkökulmasta monin tavoin. Voidaan ajatella, että olemme jääneet historiallisesti rakentuneiden rasististen ajatusten verkon vankeiksi.³⁷ Esimerkiksi minä itse olen kotoisin Kamerunista, ja erään

näkemyksen mukaan portugalilaiset löysivät sen vuonna 1472. He antoivat sille nimeksi *Rio dos Camarões* eli ”rapujoki”. Myöhemmin vuonna 1884 Kamerunista tuli Saksan siirtoma. Samana vuonna (1884–1885) Euroopan maat kokoontuivat Berliinin konferenssiin, joka tunnetaan myös ”Kongon konferenssina” ja ”Länsi-Afrikan konferenssina” (saks. *Kongokonferenz* ja *Westafrika-Konferenz*). Siellä sovittiin Afrikan jakamisesta Euroopan valtioiden kesken afrikkalaisilta itseltään kysymättä. Ensimmäisen maailmansodan (1914–1918) jälkeen Kamerun jaettiin Ranskan ja Ison-Britannian kesken. Tähän Kamerunin lyhyeen historiaan kytkeytyy useita rasistisia ajatuksia. Se, että Kamerunin väitetään olevan portugalilaisten ”löytämä”, on rasistinen ajatus, sillä se pyyhkii pois ennen siirtomaavaltojen saapumista maata asuttaneiden ihmisten tarinan. Eurooppalaisten (portugalilaisten, saksalaisten, brittiläisten ja ranskalaisten) valtauksen ja läsnäolon Kamerunissa kytkeytyy lukuisia rasistisia ajatuksia. Afrikan maiden rajojen jakaminen Berliinissä vuonna 1884 perustuu rasistiseen ajatteluun. Maan nimeäminen Kameruniksi eli ”rapujoeksi” ilmentää myös rasistista ajattelua. Historian seurauksena minut on sijoitettu rodullisen hierarkian pohjalle, ja historianopettajat ovat vastuussa siitä, ettei tätä hierarkkista rakennetta enää uusinneta ja että kaltaiseni mustat ihmiset päästetään pois tämän ”kuilun pohjalta”. Heidän on kysyttävä kriittisiä kysymyksiä tuntemamme historian ja historiankirjoituksen luonteesta. Tällaista kriittistä tarkastelua voidaan harjoittaa esimerkiksi siten, että koetetaan löytää rasisminvastainen näkökulma kuhunkin opeteltavaan historian aiheeseen.

Kun opetuksessa käsitellään kolonisaatiota, on tärkeää, että oppitunneilla pohditaan myös kolonialismin yhteyksiä meitä ympäröivään nykymailmaan. On painotettu, että kolonialismi on edelleen olemassa oleva hallinnan rakenne, jonka vaikutukset ulottuvat historiasta nykypäivään. Kolonisaatiota ja ymmärrystämme sivilisaatiosta on tarkasteltava kriittisesti myös historian tutkimuksen ulkopuolella.³⁸

Toinen historian aihe, jonka opetuksen yhteydessä opettajien on mahdollista soveltaa rasisminvastaisia menetelmiä, on juutalaisten joukkomurha toisessa maailmansodassa. Juutalaisten joukkotuho on muiden kansanmurhien ohella yksi ääriesimerkki rodullisten hierarkioiden soveltamisesta ihmiskunnan historiassa. Se perustui rodullisten luokittelujen ja propagandan avulla tuotettuun toiseuttamiseen, jonka avulla historialliset julmuudet oikeutettiin. Siten juutalaisten joukkomurhan käsittelyyn tarkoitettua oppikirjamateriaalia voi käyttää rasismien käsittelyyn kouluissa.³⁹ Sekä juutalaisten joukkomurhassa että rasismissa alulle panevina tekijöinä toimivat toiseuttavat ja rasistiset ajatukset. Rasisminvastaisia menetelmiä sovellettaessa sitoudutaan rodullisen yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Myös matematiikan oppiaineessa voidaan pönkittää tai purkaa valkoisuuden valta-asemaa monin tavoin. Saavutukset matematiikan alalla ja sen kehittämisessä, matemaattinen lahjakkuus ja kuuluminen matematiikan alan tieteelliseen yhteisöön liitetään yleensä valkoisuuteen.⁴⁰ Matematiikalla on tärkeä sija ihmisen ajattelussa ja sen historiassa, eikä se ole pelkästään abstrakti oppiaine, jossa opitaan vain yhtälöiden ratkaisemista. Ennen kuin oppitunneilla opetellaan matemaattisia funktioita ja yhtälöiden ratkaisemista, on oppilaiden kanssa käytävä läpi opeteltavien funktioiden taustaa ja alkuperää. Tämä on yksi keino, jonka avulla voidaan purkaa matematiikan valkoisuutta.⁴¹ Esimerkiksi lausetta eli teoreemaa pidetään usein kreikkalaisten filosofien kehittämänä matemaattisena käsitteenä, vaikka se on oikeasti peräisin egyptiläiseltä Imhotepiltä, joka oli matemaattinen nero, tiedemies ja arkkitehti. Muun muassa kreikkalainen Pythagoras matkusti Egyptiin opiskelemaan teoreemaa Imhotepin oppineiden johdolla ja palasi sitten Kreikkaan, jossa hän opetti kaavan käyttöä kreikkalaisille.⁴² Myös matematiikanopettajien on kehitettävä ja sisällytettävä rasisminvastaisia menetelmiä opetukseensa. Esimerkiksi stereotypia, jonka mukaan aasialaiset ovat hyviä matematiikassa, on rasistinen ajatus, joka opettajien on kyseenalaistettava ja kitkettävä luokkahuoneista.

OMA RASISMINVASTAINEN PEDAGOGIIKKANI

Rasisminvastainen pedagogiikka ei ole valmis vakiotuote, jonka kasvattajat ja opettajat voivat ottaa käyttöön sellaisenaan opetuksessaan. Se ei ole myöskään aihe, jota käsitellään vain yhdellä oppitunnilla tai yhden teemaviikon ajan. Sen sijaan se on prosessi, jonka lähtökohtana on yksilön ymmärrys asiasta. Tämän jälkeen prosessi jatkuu siten, että rasisminvastaista ajattelutapaa ja menetelmiä sovelletaan opetuksen sisällöissä, pedagogiikassa sekä kanssakäymisessä ja toiminnassa koulussa ja sen ulkopuolella.⁴³ Rasisminvastaisia menetelmiä ei pidä soveltaa ainoastaan silloin, kun opetuksen sisältö liittyy suoraan rodun tai rasismien kysymyksiin. Omassa toiminnassani kasvattajana ja opettajana sovellan rasisminvastaisuutta kaikessa tekemisessäni. Toimin itse rasisminvastaisuuden välineenä omassa luokassani. Tämä tulee esille esimerkiksi ulkonäössäni: Valitsen tietoisesti vaatteita, joissa on afrikkalaisia kuoseja. Niiden avulla tuon esiin vaihtoehdoisen käsityksen kauneudesta ja ne ovat osa rasisminvastaista pedagogiikkaani. Se, että olen musta ja afrikkalainen opettaja, on rasisminvastaista toimintaa, koska se kyseenalaistaa ajatuksen, että Suomessa mustat kelpaavat vain siivoojiksi, bussikuskeiksi tai hoitajiksi. Kun puhun luokassa, ”afrikkalainen” aksenttini on osa rasisminvastaisia menetelmiäni. Tämä ei tarkoita sitä, että katsoisin rasisminvastaisuuden olevan käytäntö, jota vain mustat opettajat voivat harjoittaa. Rasisminvastainen toiminta kuuluu myös valkoisille opettajille etenkin Suomen kaltaisessa maassa, jossa suurin osa opettajista on valkoisia. Rasisminvastainen toiminta on siinä mielessä ironista, että ihmisten on määriteltävä itsensä rodullisesti voidakseen tunnistaa etuoikeuksia ja uhkia, joita omaan keholliseen olemiseen liittyy.⁴⁴ Rodullisen identifioitumisen avulla opettajat ymmärtävät paremmin omaa paikantumistaan ja tuottamaansa tietoa suhteessa meitä kaikkia ympäröivään rodulliseen maailmaan. Se auttaa myös saamaan etäisyyttä neutraalina pidettyyn valkoiseksi rodullistettuun maailmankuvaan.

Omassa opetuksessani sovellan osallistavaa pedagogiikkaa.⁴⁵ Poimin ajankohtaisia aiheita mediasta ja keskustelen niistä kriittisesti oppilaideni kanssa. Näiden kriittisten keskustelujen tavoitteena on tunnistaa rasistisia ajatuksia, jotka vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme ajankohtaisia tapahtumia. Kerron oppilailleni omista kokemuksistani ja muiden kokemuksista, ja tuon niiden avulla esiin rasistisia ajatuksia ja mahdollisia rasisminvastaisia puuttumiskeinoja. Kerron esimerkiksi siitä, kun näin kirkossa ensimmäistä kertaa kuvan *mustasta Jeesuksesta*, ja siitä, kuinka kuvan näkeminen sai minut kyseenalaistamaan ajatuksen *valkoisesta Jeesuksesta* ja ymmärtämään tämän valkoisen rasistisen ajatuksen vaikutuksen itseeni ja muihin kaltaisiini. Käytän opetuksessani myös televisiomainoksia, ja tarkastelemme kriittisesti niihin sisältyviä rasistisia ajatuksia ja niiden seurauksia. Esimerkiksi Plan Internationalin, Punaisen Ristin ja Kirkon Ulkomaanavun kaltaisten järjestöjen mainoksissa tietyt ihmiset kuvataan alempiarvoisiksi, riutuviksi, kärsiviksi, epätoivoisiksi, köyhiksi ja puutteessa eläviksi, ja samaan aikaan vedotaan toisiin ylempiarvoisiin, valkoisiin, rikkaisiin, rationaalsiin ja avuliaisiin ihmisiin, joiden apua tarvitaan. Tällaisilla kampanjoilla uusinnetaan rodullisia hierarkioita ja rasistisia ajatuksia.⁴⁶

Rasisminvastaista pedagogiikkaa on mahdollista soveltaa kaikissa oppiaineissa ja kaikilla tutkimusaloilla. Kasvattajien ja opettajien velvollisuutena on löytää keinoja sen toteuttamiseen luokkahuoneissa ja niiden ulkopuolella. Rasisminvastainen pedagogiikka merkitsee prosessia, jossa me (opettajat ja oppilaat) opimme ymmärtämään toimintaamme koulussa ja muualla suhteessa meitä ympäröivään, luonteeltaan rasistiseen yhteiskuntaan. Siihen kuuluu myös avoin suhtautuminen mahdollisia ristiriitoja ja epä mukavuuden kokemuksia kohtaan.⁴⁷

Tiiviisti sanottuna rasisminvastainen pedagogiikka on historiallisten ja akateemisissa oppiaineissa vaikuttavien, rasismia ja valtasuhteita tuottavien teorioiden, rakenteiden ja käytäntöjen tarkastelua.⁴⁸ Se on sen ymmärtämistä, kuinka itse paikanumme sosiaalisesti ja suhteessa tiedon tuottamiseen.⁴⁹ Se on

myös oppilaiden voimaantumista sen myötä, että heidän arkikokemuksilleen annetaan arvoa,⁵⁰ heidän kriittistä ajatteluaan edistetään ja rasisminvastaista kielenkäyttöään ja keskustelutaitojaan harjoitetaan⁵¹ ja heidän välilleen luodaan yhteisöllisyyttä.⁵² Rasisminvastainen pedagogiikka tarkoittaa myös rasisminvastaisten menetelmien ja niiden käytön kehittämistä käytännössä⁵³ sekä sitoutumista rasismiin puuttuvaan toimintaan koulussa ja sen ulkopuolella. Eräs keskeinen ongelma, joka estää opettajia tarttumasta rasisminvastaiseen pedagogiikkaan, on epäonnistumisen pelko. Onkin olennaisen tärkeää, että opettajat pyrkivät oppimaan rasisminvastaista pedagogiikkaa siihen tutustumalla sen sijaan että he välttelevät sitä, koska pelkäävät epäonnistuvansa. Kasvattajien ja opettajien on tarpeen ymmärtää, että rasisminvastainen pedagogiikka on taistelevaa pedagogiikkaa. Siinä on kysymys taistelusta sellaista valtaa vastaan, joka ei tahdo luopua vallastaan. Vallitsevilla valtarakenteilla on taipumus saada ihmiset uskomaan, ettei heillä ole valtaa vaikuttaa, eivätkä he siksi uskalla taistella muutosten aikaansaamiseksi. Aivan jokaisen rasisminvastaiseen taisteluun uskaltautuvan ihmisen teoilla on kuitenkin merkitystä.

Englannin kielestä suomentanut Anna Sinkkonen.

**17. KOHTI RASISMINVAS-
TAISTA PEDAGOGIIKkaa**

1. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2017; 2018.
2. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2017.
3. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2018.
4. Helliwell, Layard & Sachs 2019.
5. Seikkula 2019b.
6. Rastas 2009.
7. Layne & Alemanji 2015.
8. Rastas 2009; Alemanji 2016.
9. Ks. Alemanji 2016.
10. Anzaldúa 1990, xix.
11. Ks. Alemanji 2016.

12. Kendi 2016; 2019.
13. Ks. Kendi 2016; 2019.
14. Kendi 2019.
15. Freire 2000.
16. Carnoy 1974, 15.
17. Ks. Kendi 2016; 2019; Alemanji 2018; Mikander 2015.
18. Asante 2012, 40.
19. Dei & Calliste 2000.
20. Ks. Fairclough 1992.
21. Fairclough 1992, 67.
22. Van Dijk 2001; ks. Kendi 2016; 2019; Alemanji 2016; 2018.
23. van Dijk 2001, 11.
24. Ks. Alemanji 2016.
25. hooks 1994; Alemanji 2016.
26. Ks. Rastas 2009; Alemanji 2016; 2018.
27. Ahmed 2012.
28. Ks. Helms 1992.
29. Ks. Case 2012; Carr 2016; Leonardo 2004.
30. Ks. Alemanji 2016.
31. Tintamareski on kulissi, jossa on kuva sekä reikiä, joihin ihmiset voivat työntää kasvonsa ja siten hauskuuttaa toisiaan.
32. Choi 2018, 6.
33. Peake & Kobayashi 2002.
34. Liu 2000.
35. Braun 2002.
36. Noboa 2013.
37. Kendi 2016; 2019.
38. Wolfe 1999.
39. Alemanji, Johnson Longfor & Óskarsdóttir 2015.
40. Ks. Gutiérrez 2008; 2013.
41. Ks. Gutiérrez 2008; 2013.
42. Bernal 1987.
43. Ks. Kishimoto 2016.
44. Kendi 2019.
45. Ks. hooks 1994.
46. Ks. Kendi 2016; 2019.
47. hooks 1994; Alemanji 2016.
48. Alemanji 2016.
49. Mignolo 2009; van Dijk 2001.
50. hooks 1994.
51. hooks 1994; Alemanji 2016.
52. hooks 1994.
53. Alemanji 2018; Kishimoto 2016.